

Az angol kiejtés szabályai – Rules of English Pronunciation

Hargitai Róbert (www.hivo.hu), 2014.09.

Változtatás nélkül szabadon másolható a fenti forrásmegjelöléssel, de csak a szerző írásos engedélyével hozható nyilvánosságra (akár elektronikus, akár nyomtatott formában).

Tartalom

Bevezetés	1
I. Mondatok.....	2
A) Hangsúly.....	2
B) Hanglejtés (intonáció, dallam).....	3
II. Szavak	3
0) Bevezetés a magánhangzóbetűk kiejtésébe	3
A) Szótagolás.....	4
B) Általános hangsúlyszabályok.....	5
C) Igék hangsúlyozása	5
D) Főnevek hangsúlyozása	5
E) Melléknevek és határozószók hangsúlyozása	6
F) A végződés hatása	6
G) Funkciószavak (viszonyzó) hangsúlyozása	7
H) Az összetett szavak és kifejezések hangsúlyozása	8
III. Betűk és hangok.....	9
A) A magánhangzóbetűk kiejtése	9
B) Mássalhangzók kiejtése	10

Did the heretical psychiatric assistant on patrol hesitate to present an appropriate prayer to their patron saint, or did he trifle with his spectacles with thorough severity until sounding the xylophone at the psychiatry?

Bevezetés

1. A fenti angol mondat kiejtésekor a tipikus magyar nyelvhasználó több zavaró hibát is elkövet, melyek pedig az angol kiejtési szabályok ismeretében (részben) kiszűrhetők lennének. Annak ellenére így van ez, hogy az angol nyelvben szinte minden kiejtési szabály alól van kivétel, úgyhogy inkább általánosításokról beszélhetünk, mint szabályokról. Mégis igen hasznosak ezek a törvényszerűségek, mivel többnyire az esetek zömét lefedik, így csak a kivételeket kell megtanulnunk. (Csupán a kezdő vagy hozzá nem értő nyelvtanuló látja úgy, hogy több a kivételes, mint a szabályszerű eset.) Másrészt, e szabályok ismerete az angol beszéd megértését is nagyban segíti. Egy-egy szabály önmagában nem mindig igazít el, de minél több szabályt ismerünk, annál kevesebb kivételt kell megtanulnunk, és annál nagyobb valószínűséggel közelítjük meg adott esetben a helyes kiejtést. Az alábbiakban elsősorban a „bevett vagy standard brit kiejtés” (RP, Received Pronunciation) legfontosabb szabályszerűségeit próbálom tömören összefoglalni a haladóbb nyelvtanuló/-használók számára, miközben igyekszem figyelni az „általános amerikai (köznyelvi) angol” (GA, General American) eltéréseire is. Mindezt nem tudományos igénnyel teszem, hanem az egyszerűsége és megjegyezhetősége törekedve. Ugyanakkor feltételezek bizonyos alapvető ismereteket – pl. az angol beszédhangok kiejtésének és fonetikus átírásának elemi ismeretét (fonetikus ábécé, lásd a következő bekezdés végét), amit általában a szótárak is tartalmaznak (erősen leegyszerűsített útmutatás található erről a SZTAKI szótárában <http://szotar.sztaki.hu/docs/pronguide.hu.jhtml>). Amennyire lehet, igyekszem egyrészt logikus és praktikus, másrészt fontossági sorrendben haladni – utóbbi szempontból kivételt jelent a szótagolás és az összegyűjtött sok végződés, melyek közül kiemeltem a legfontosabbakat (-ic, -ity, -ate).

2. Az említett alapvető ismeretek megszerzését, begyakorlását és elmélyítését, valamint a további részleteket illetően forrásaim közül különösen a következő három mű tanulmányozását javaslom, melyekre többször hivatkozom is. 1. Kovács János és Siptár Péter „(Újra) Angolra hangolva” c. könyvének jelentősen bővített és javított változata, az *A-Z angol kiejtés* (Corvina, [2006.] 2010; a továbbiakban „A-Z”), amely igen részletesen, hangonként és betűnként is tárgyalja elsősorban a brit kiejtést. A könyv CD-mellékleténél jóval részletesebb, gyakorlásra kitűnően használható multimédia CD-ROM (mely a könyv teljes anyagát is tartalmazza, de sajnos csak egyetlen, változatlan számítógépre aktiválható) külön kapható a lingua.angol.hu-n. 2. Balogné Bérces Katalin és Szentgyörgyi Szilárd *The*

Pronunciation of English (Az angol nyelv kiejtése) c. könyve (Bölcsész Konzorcium, 2006; a továbbiakban „PoE”), amely a MEK-ről is letölthető (<http://mek.oszk.hu/04900/04910>, a PDF-fájlból általában 5-tel nagyobb oldalszámra kell ugrani). Ez a mű általában jól áttekinthetően rendszerezi a brit és az amerikai (sőt néhol a skót, ír stb.) angolra vonatkozó kiejtési ismereteket, de angol szaknyelvre miatt laikusoknak nem a legkönnyebb megbirkózni vele. 3. Nádasy Ádám *Background to English Pronunciation* c. alapos és igényes műve (Nemzeti Tankönyvkiadó, 2006; a továbbiakban BEP) és a hozzá kapcsolódó munkafüzet: *Practice Book in English Phonetics and Phonology* (Nemzeti Tankönyvkiadó, 2007). Saját tanulmányaimat, tapasztalataimat, kutatásaimat is felhasználtam, rendszerezve, helyenként egyszerűsítve, másutt kissé bővítve, ötvözve – vagy akár helyesbítve – a forrásaim anyagát. A kutatásban segített az English pronouncing dictionary (angol kiejtési szótár, <http://seas3.elte.hu/epd>) használata – annak ellenére, hogy az a sok toldalékolt alakkal együtt is csak mintegy 70 000 szót tartalmaz. Ennek több mint kétszeresét tartalmazza a PhoTransEdit program (<http://www.photransedit.com/>, sajátos módon szótagol!), melyet ellenőrzött módon felhasználtam a kiejtés fonetikus átírásakor, amit a nemzetközi fonetikus ábécé (International Phonetic Alphabet [IPA], lásd <http://www.antimoon.com/how/pronunc-soundsipa.htm> és Wikipédia) alapján, az ingyenes Charis SIL font (<http://scripts.sil.org/CharisSILfont>) segítségével végeztem.

3. Néhány általános tudnivaló. Látni fogjuk, milyen fontos szerepet játszik az angol kiejtésben a *hangsúly*, amely sokszor azt is befolyásolja, hogy egy adott (írott) magánhangzóbetű (a, e, i/y, o, u) milyen hangot jelöl – akár ugyanúgy írt szavakban (pl. alternate igeként: [ˈɔːltə(r)nɛt], mellék- és főnévként: [ɔːlˈtɜːnət|ˈɔːltərnət]). A kiejtésben talán a hangsúlyozás területe a leghangosabb, amit a jelen írás is tükröz. Hangsúly(os szótag)on általában fő- és mellékhangsúlyt is értünk; az ettől való eltéréseket igyekszem jelezni. A főhangsúlyt többnyire a hangsúlyos szótag előtti felső, míg a mellékhangsúlyt alsó vesszővel (aposztróffal) jelöljük. A *kiejtés* – különösen pl. a rövid [i/ɪ], továbbá a hasonlóan ejtendő [ə] használata (e két hang gyakran szabadon választható, pl. általában az -ity végződés első szótagjában; újabbán az [ə] válik egyre gyakoribbá) –, valamint *a szavak* (különösen az összetett szavak) *hangsúlyozása* (amit a szöveggörnyezet is befolyásolhat) néha a forrásoktól, szótáraktól függően *ingadozhat*; a jelentősebb eltéréseket „/” jelzi. A szó(tag)végi „r(e)”, mely a briteknél általában néma (az amerikai angolban sosem az), a szokott módon elharapva („raccsolva”) kiejtendő, ha magánhangzóval kezdődő szó(tag) követi; ezt a fonetikus átírásban időnként [(r)] jelzi („kötő r”). A szóvégi és magánhangzó előtti (az amerikaiaknál az összes) [l] hang hosszabban ejtendő („sötét l”). Az amerikai helyesírás és kiejtés több más helyen is eltér az itt elsősorban használt brittől, pl. a szóvégi -our helyett sokszor -or írnak (color), és [ɑː] helyett gyakran [æ]-t ejtenek (plant, fast, can’t...), valamint [ɒ] helyett [ɑː(ɪ)]-t (hot, dog...), [əʊ] helyett [oʊ]-t (no/know [nəʊ|nou]) és [ʌ] helyett egyfajta [ə]-t (bár ezt nem minden szótár jelzi, pl. butter). A két rendszer közti egyéb eltéréseket a fonetikus átírásban „/” jelzi.

I. Mondatok

A) Hangsúly

1. A folyamatos angol beszéd lényegében többé-kevésbé szabályos, „*jambikus*” ritmusú: a fő- és mellékhangsúlyos szótagok nagyjából azonos időközönként követik egymást. Ez egyúttal a hangsúlytalan szótagok rövidülését, „összetömörülését” eredményezi. Jól látható ez pl. az alábbi mondaton, melyben a necessary szót kb. ugyanannyi idő alatt kell kimondani, mint a Yes és a John szavakat (a hangsúlyos magánhangzókat aláhúzás jelöli): Yes, | that was | probably | necessary, | John.

2. Egy-egy kifejezésen és mondaton belül általában az egymást követő (fő)hangsúlyos szótagok egyre erősebbek, és az *utolsó (fő)hangsúlyos szótag a legnyomatékosabb* (ez a kifejezés- vagy mondathangsúly). Ám ha az egyik szót ki akarjuk emelni, akkor természetesen annak a főhangsúlya lesz a legerősebb. A szabályos ritmusra való törekvés miatt az angol lehetőleg *kerüli a hangsúlyütközést*, vagyis két hangsúlyos szótag egymás mellé kerülését. Ilyenkor a bal oldali szótagról gyakran eggyel balra tolódik vagy eltűnik a hangsúly. Általában szintén hangsúlytalanává válik három egymást követő hangsúlyos szótag közül a középső (kivéve a B pontban tárgyalt, 3 szó[tag]ból álló kiegészítendő kérdés esetét). Többnyire *hangsúlytalanok* a mondatokhoz fűzött utólagos gondolatok és megjegyzések (pl. „I think”), a gyakori határozószók és „nyilvánvaló állítványok” (pl. „That’s what the book says here.”), a funkciószavak gyenge alakjai (lásd II.G.), valamint az első tagjukon hangsúlyos összetett szavak második tagja (lásd II.H.). Azonban a mondathangsúly gyakran a funkciószóra esik, ha ez a mondat utolsó szava (‘No, he doesn’t. | ‘Where is she from? | ‘That is yours.)

B) Hanglejtés (intonáció, dallam)

1. Az angol beszédben a *hangmagasságbeli eltérések* (a legmagasabb és legmélyebb hangok közti különbségek) általában *jóval nagyobbak*, mint a magyarban – ezért érezzük az angolok beszédét érzelmileg „túlfűtöttnek”, ők pedig a miénket túl monotonnak, szenvtelennek. A *legjelentősebb dallambeli változás a mondathangsúlyon* és az utána még hátralevő szótagokon (ha vannak ilyenek) szokott bekövetkezni. Többnyire az első hangsúlyos szótag a legmagasabb, majd a mondathangsúlyig (enyhe) ereszkedés figyelhető meg. Az első hangsúlyos szótag előtti esetleges hangsúlytalan szótag(ok) legtöbbször mélyebb(ek). A 3 egyszótagú szóból álló kiegészítendő kérdésekben a középben található *be* ige általában magasabb hangfekvésű (és hangsúlyos), míg a kérdőszó és a személyes névmás alacsonyabban ejtendő (és hangsúlytalan): What 'was it? | How 'are you?

2. A *főbb dallamtípusok* a következők:

- A mondathangsúly után (jelentősen) eső dallamot használunk a mindennapos, semleges vagy határozott kijelentések, kiegészítendő (kérdőszavas) kérdések, utasítások és felkiáltások esetében.
- A mondathangsúly után enyhén emelkedő a hangmagasság elhangzottakra való reagáláskor, közöny kifejezése esetén, üdvözlésnél és köszönetnyilvánításkor.
- A mondathangsúly után erősen emelkedő dallamot eldöntendő (igen/nem) kérdéseknél használjuk.
- A mélyebb szótagon levő mondathangsúly után erősen emelkedő dallam kifejezhet burkolt célzást, vagy jelezheti a megismételt régi információ utáni új kezdetét.

Magyaroknak a b. és c. eset a legnehezebb, mert itt a legjelentősebb a magyar nyelvtől való eltérés. A mondatok kiejtését illetően (is) számos egyedi eset és apróbb szabály, jellegzetesség létezik (egy részüket lásd PoE 10. fejezetében és A-Z 1. leckéjében).

II. Szavak

0) Bevezetés a magánhangzóbetűk kiejtésébe

Mivel a 26 betűs angol ábécében csak 5+1 magánhangzóbetű létezik (az y kiejtés szempontjából azonosnak tekinthető az i-vel), ezek helyzete és kombinációja adja ki a jóval több kiejtett magánhangzót. Pusztán a *szavak írásmódja szempontjából ötféle alaphelyzetet* különböztethetünk meg a magánhangzóbetűk *írás szerint megállapított szótagokon* belüli helye alapján (a példákat lásd az alábbi táblázatban, a szótagolást pedig az A pontban).

- Szabad helyzetben van a magánhangzóbetű, ha nyílt (azaz magánhangzóbetűre végződő) szótagban található. A szótagvégi néma „e” többnyire csak akkor teszi nyílttá a szótagot, ha közte és a magánhangzóbetű között csak egy mássalhangzóbetű (vagy egy hangnak ejtett betűcsoport) áll, pl. wine, bathe [beɪð]; vö. prince [prɪns], rinse [rɪns], France [frɑ:ns|fræns].
- Fedett helyzetben van a magánhangzóbetű, ha zárt (azaz mássalhangzóbetűre végződő) szótagban található.
- 4. Az r előtti szabad/fedett helyzet hasonló az 1. és 2. helyzethez, csak a magánhangzóbetűt írásban r követi. Vagyis az r előtti szabad (3.) helyzetű szótag „-r+néma e” végű, az r előtti fedett (4.) helyzetű pedig „-r(+mássalhangzóbetű)” végű.
- Redukált helyzetű a magánhangzóbetű, ha olyan hangsúlytalan szótagban szerepel, amelyre harmadlagos hangsúly (más szóval félhangsúly) sem esik (ezt az esetet 0-hangsúlynak is nevezik). Ilyenkor gyakran a svá hang [ə] az egyik (sokszor szabadon választható) ejtési lehetőség.

A (fő- és mellék-) hangsúlyos magánhangzók *többnyire* szabad (1. vagy 3.) ejtésűek; az általában hangsúlytalanok tekintett „harmadlagos hangsúlyú” magánhangzók pedig *többnyire* fedett (2. vagy 4.) ejtésűek. Mindez példákkal illusztrálva látható az alábbi táblázatban, amely az esetek túlnyomó részét lefedő, önmagukban álló magánhangzóbetűkre vonatkozik.

	1. szabad		2. fedett		3. r előtti szabad		4. r előtti fedett		5. redukált	
a	[eɪ]	tape*	[æ]	tap	[eə]	care	[ɑ:]	car(d)	[ə/ɪ]	about, image
e	[i:]	we	[e]	well	[ɪə]	here	[ɜ:]	her(d)	[ɪ/ə]	emit, violet
i/y	[aɪ]	fine, by(e)	[ɪ]	fin	[aɪə]	fire	[ɜ:]	fir(m)	[ɪ/ə]	(vom)it, deity
o	[əʊ]	tone, go	[ɒ]	top	[ɔ:]	tore	[ɔ:]	tor(n)	[ə]	omit
u	[u:]	rude, flu	[ʌ]	cut	[ʊə]	sure [ʃʊə]	[ɜ:]	fur(l), curse	[ə/ʊ/ɪ]	suppose, **
	[ju:]	cute	[ʊ]	put	[jʊə]	cure		purse	[jə/jʊ]	regular***

*Az „a” betűre végződő szavakat [ɑ:] -val ejtjük: spa [spɑ:], grandpa [ˈgrænpa:]. ** input, minute (fn)

***Az „u” j-s ejtését illetően lásd III.A.8.

A kétjegyű magánhangzók esete egyszerűbb, mivel többnyire szabad ejtésűek akkor is, ha fedett helyzetben vannak (bár sok kivételes ejtésük lehet, pl. az alábbi táblázat egyes részein szinte csak kivételek vannak) – lásd BEP 9.7 és PoE 179. o. (Ne tévesszenek meg senkit a szabad [tense] és fedett [lax] helyzetnek megfelelő angol elnevezések, amelyek a hangképző izmok feszességére utalnak.)

	ai=ay	ei=ey	ea	ee	ie	eu=ew	ui	oa	ou=ow	oo	oi=oy
1. szabad (ejtés)	eɪ main way	eɪ vein obey	iː heal	iː heel	iː field	uː new juː few	juː juice suit	əʊ coach	aʊ couch cow	uː soon	ɔɪ point joy
3. r előtti szabad	eə fair	eɪr heir [eə]	ɪə hear	eə peer	eɪr pier	ʊə Jewry juə Europe	ɪr Muir	ɔː soar	aʊə sour dowry	ʊə poor	ɔɪ Moira

Az au=aw szabályos kiejtése [ɔː].

Mindez viszonylag egyszerűnek tűnik, ám a valóság jóval bonyolultabb, mivel a magánhangzóbetűk kiejtését a hangsúly és további szabályok is befolyásolják. Ezek közül a legfontosabb az, hogy *ha a főhangsúly hátulról legalább a 3. szótagra esik, akkor ez a szótag általában fedett* (2. vagy 4.) ejtésű – illetve bizonyos végzések által fedett (2). ejtésűvé válik (pl. grade [ɡreɪd] – gradual [ˈɡrædʒʊəl/-dʒ-], compare [kəmˈpeɪr] – comparison [kəmˈpærɪsn̩],) –, *kivéve, ha e szótag magánhangzója „u”*. A további (szabályos) kivételeket és egyéb szabályokat illetően lásd III.A. A magánhangzók helyes kiejtését érdemes sokat gyakorolni – ezt segíti egy nagyon tanulságos táblázat (http://en.wikipedia.org/wiki/IPA_vowel_chart_with_audio), amely a nyelv állását és a meghallgatható hangokat is tartalmazza.

A) Szótagolás

1. A szavak hangsúlyozása, sőt a magánhangzóbetűk kiejtése is a szótagolásra épül, amely sajnos nemcsak eltér a magyartól, hanem következtelenebb is annál. Itt is vannak persze szabályok, de a helyes szótagolást a kiejtésből lehet kikövetkeztetni (és viszont), illetve szótárakban lehet ellenőrizni. A magyarhoz hasonlóan az angol szó is annyi szótagból áll, ahány önálló magánhangzót ejtünk benne. Azonban a kettős- és hármashangzók egy szótagnak számítanak, s az írásban több betűvel jelölt magánhangzókat és a több különböző betűvel jelölt, de egy hanggal ejtett mássalhangzókat is egyetlen egységként kezeljük.

2. A helyzetet bonyolítja, hogy míg a magánhangzók *minőségét* (fedett/szabad helyzetét) leginkább a szó *írott* alakjának szótagolása dönti el, addig a *hangsúly* megállapításánál a *kiejtés* szerint szótagolunk, és a két módszer több szempontból eltérő. A kiejtés szerinti szótagolás (amely közelebb áll a magyarban megszokotthoz) többnyire csak az előképzőkre van tekintettel, az írás szerinti azonban általában a végzésekre is (lásd az alábbi B és F pontot). A www.TheFreeDictionary.com és a www.Merriam-Webster.com mutatja ugyan az elválasztást, de helyenként a kiejtésben is az írás szerint, ráadásul hazánkban kevésbé ismert jelölésrendszert alkalmaznak.

3. Ha két magánhangzó között egy mássalhangzó áll, az utóbbi írásban általában a következő szótag elejére kerül, a *kiejtésben mindig* (kivéve a [ŋ] hangot, amely nem állhat szó[tag] elején). Az írásbeli szabály alól elég sok kivétel van (pl. col-umn [ˈkɒ-ləm], mod-el [ˈmɒ-dl]).

4. A két különböző hangot jelölő vagy két azonos mássalhangzóból írásban az egyik az előző szótag végére, a másik a következő szótag elejére kerül. (Két azonos mássalhangzóból csak egyet ejtünk, mivel az angol csak kivételesen ejt hosszú mássalhangzót – leginkább akkor, ha azok szóösszetételben vagy mondatban kerülnek egymás mellé.) Kivételek az „l” és az „r”, amely az előtte levő mássalhangzót (különösen a zöngétlen [p, t, k] és zöngés [b, d, g] zárhangokat) gyakran magával viszi a következő szótagba (pl. (t)ri-fle [ˈ(t)raɪ-f(ə)l]). Kiejtésben többféle betűpáros is gyakran átmegegy (lásd 5. pont).

5. Több szomszédos mássalhangzó közül írásban általában az utolsó kerül át a következő szótagba, de több (akár az összes) is átmegegy, ha az adott betűsorozattal kezdődhet szó (mint pl. az előbb említett mássalhangzó+l/r esetében). Kiejtésben ez az átvitel inkább szabály, mint kivétel. Akár (mind a) három mássalhangzó is átkerülhet, ha közülük az első s, a középső zöngétlen zárhang (p, t, k), az utolsó pedig r vagy j. Nehéz esetet jelent különösen az s betű elhelyezése, mivel számos mássalhangzóval alkothat sokféle lehetséges kombinációt, pl. in-dus-try [ˈɪn-də-strɪ], de se-mes-ter [siˈmes-tə]. A helyes szótagolásban sokat segíthet a tapasztalatunk (ha elég kiterjedt); PoE 5. fejezete számos szabályt/elvet említ, Li-chin Lin pedig a fenti és további elvek bemutatása mellett felsorolja a lehetséges kombinációkat, miközben kiterjedten hivatkozik a szakirodalomra, a különböző módszerek hiányosságaira és a nyelvészek közti vitákra, lásd „Fundamental Generalizations of English Syllabification”, *Concentric: Studies in Linguistics*, 37.2 (July 2011):179–208.

B) Általános hangsúlyszabályok

1. A brit angolban az összetett szavak (H pont) és a hangsúly nélkül is ejthető funkciószavak (G pont) kivételével az *utolsó hangsúlyos szótagra esik a főhangsúly*, melynek helyét mindig *hátulról* keressük (ennek szabályait lásd alább). A szavak (balról) 1. vagy 2. szótagján mindig kell lennie fő- vagy mellékhangsúlynak. Az egyetlen szótagból álló szó (fő)hangsúlya (ha van) természetesen csak ezen a szótagon lehet. A szavakon belül is kerüljük a hangsúlyütközést, bár ez az előképzők és ritkán a végződés (F pont) esetében néha előfordulhat.

2. Az *előképzők* (előtagok, prefixumok) közül az *egyszótagúak általában hangsúlytalanok vagy mellékhangsúlyosak* (ám ugyanaz az előképző eltérően is viselkedhet, lásd a bekezdés végén) – pl. a(b[s]), ad-, be-, for(e)-, com-, con-, de-, di(f)-, dis- [dis-!], e(f)-, en-, em-, ex-, in-, mis- [mis-!], o(b)-, off-, per-, pre-, pro-, pur-, re(d)-, se-, sub-, sur-, tra(ns)-, un- up-, with- –, és (különösen igéknél) következetesen *ellenállnak a főhangsúlynak* (egy részükön lehet mellék- vagy harmadlagos hangsúly). A *kétszótagú vagy összetett előképzők* pedig az 1. pontbeli szabály értelmében többnyire *elő mellékhangsúlyosak* (pl. ante-, anti-, after-, circum-, contra-, enter-, inter-, intro-, out-, over-, repre-, super-, under-, uni-). Ha a *szótő egyszótagú*, jellemzően főhangsúlyos az igéknél és mellékneveknél, de a főneveknél sokszor nem az (pl. upset [ige/mn: ʌp'set, fn: ʌpset], resurrect [ˌrezə'rekt], suburb ['sʌbɜ:b], suburban [sə'bɜ:bən]; vö. intervene [ˌɪntə'vi:n], interview ['ɪntəvju:], interrogate [ɪn'terəgeɪt]).

3. A *főhangsúly* keresésekor megkülönböztetünk *nehéz* (hosszan ejtett magánhangzót tartalmazó vagy kiejtve mássalhangzóra végződő) és *könnyű* (rövid ejtésű magánhangzóra végződő) szótagokat. A kettőshangzók hosszúnak számítanak. A főhangsúly hajlamosabb a nehéz (és hosszabb) szótagokra esni. Mint az A pontban láttuk, a *szótagolás itt kiejtés szerint* történik, és bár nem mindig egyértelmű, kölcsönösen összefügg a hangsúlyozással és a magánhangzók kiejtésével – pl. fő- és mellékhangsúly nem lehet redukált ejtésű magánhangzón. Itt is igaz, hogy a több szabály ismerete nagyobb biztonsággal ad helyes eredményt.

C) Igék hangsúlyozása

Az igék esetében mindig *figyelmen kívül hagyjuk a szó végén álló esetleges mássalhangzóbetűt* (a több betűvel jelölt, de egy hanggal ejtett mássalhangzókat egynek tekintjük, tehát levágjuk) – vagyis „csonkoljuk” az igét.

1. *Kétszótagú igék* esetében, ha a csonkolt ige *utolsó szótagja nehéz*, akkor az kapja a főhangsúlyt, ellenkező esetben pedig az előtte levő (vagyis az 1.) szótag. Így az utolsó szótagjukban hosszú magánhangzót tartalmazó vagy két külön ejtett mássalhangzóra végződő igék véghangsúlyosak (desert [dɪ'zɜ:t], erase [ɪ'reɪz], prefer [prɪ'fɜ:z], survey [sə'veɪ], torment [tɔ:'ment]), míg az utolsó szótagban rövid magánhangzót tartalmazó és legfeljebb egy kiejtett mássalhangzóra végződő igék elől hangsúlyosak (finish [fɪnɪʃ], injure [ɪn'dʒə], process ['prəʊses], de vö. progress [prə'gres]; itt az előképző is szerepet játszik). Kivételek: possess [pə'zes], follow ['fɒləʊ], swallow ['swɒləʊ] stb. (lásd PoE 128. o.).

2. A *legalább 3 szótagú igék* esetében az 1. pontbeli eljárás annyiban módosul, hogy ha az eljárás szerint az ige *véghangsúlyos* volna, akkor *hátulról a 3. szótag* kapja a főhangsúlyt („hangsúlyváltakozás szabálya”). Így a kettőnél több szótagú igék főhangsúlya vagy hátulról a 2. szótagra kerül (abandon [ə-'bænd-dən], consider [kən-'sɪ-də]), vagy (gyakrabban) hátulról a 3. szótagra. Pl. compliment ['kɒm-plɪ-ment] (vö. D.1.), -ify/-efy [ɪfaɪ], -ate [eɪt], -ute végű igék (a hangsúlyváltakozás szabálya nélkül mindegyik végződés véghangsúlyos igét adna).

D) Főnevek hangsúlyozása

1. Az *utolsó szótagjukban rövid ejtésű magánhangzót* tartalmazó főnevek esetében ezt az *utolsó szótagot* hagyjuk figyelmen kívül, s ha a *következő* (tehát hátulról a 2.) *szótag nehéz* (vagy ha a szó kétszótagú), akkor az kapja a főhangsúlyt, ellenkező esetben az utána következő (vagyis hátulról a 3.) szótag. Pl. senate ['senət], dialogue ['daɪəlɒɡ], complement ['kɒmpləmənt] (vö. C.2.), utensil [ju:'tensɪl], curriculum [kə'ɪrɪkjuləm]). Így a *véghangsúlyos igékkel egyezően írt* (2 szótagú) főnevek általában *elől* hangsúlyosak (desert ['dezət], progress ['prəʊgres], survey ['sɜ:veɪ]), bár néhány főnév átveszi az ige hangsúlyozását (pl. attack [ə'tæk]) vagy fordítva (to access ['ækses], to comfort ['kʌmfət], to comment ['kɒment]). Kivételek: ceremony ['serɪməni], testimony ['testɪməni] stb.

2. Az *utolsó szótagjukban hosszú ejtésű magánhangzót* tartalmazó főneveknél három lehetőség van:
a) az utolsó szótag *önhangsúlyos végződés* (pl. refugee [ˌrefju'dʒi:], lásd F.2.);
b) a főnév az összetett szavakhoz hasonlóan (illetve az 1. pont szerint vagy „kivételesen”) *elől hangsúlyos* (fellow ['feləʊ], colleague ['kɒli:g]);

c) az *igékhez hasonlóan a kétszótagú főnév véghangsúlyos* (cigar [sɪ'gɑ:], dessert [dɪ'zɜ:t], debate [dɪ'beɪt], estate [ɪ'steɪt], regime [reɪ'ʒi:m], research [rɪ'sɜ:tʃ]), *több szótag esetén pedig hátulról a 3. szótag hangsúlyos* (compromise [ˈkɒmprəmaɪz], lásd még PoE 128–130. o.).

E) Melléknevek és határozószók hangsúlyozása

1. A **melléknevek** hangsúlyozása vagy az *igékét*, vagy (gyakrabban) a *főneveket követi*. A nem származtatott (pl. purple [ˈpɜ:pəl], sincere [sɪn'sɪə], supreme [s(j)u(:)'pri:m]) és az **-ic**, **-id**, **-it** végű mellékneveké többnyire az *igékét* (ezek a végzések önmaguk elé viszik a hangsúlyt; lásd F.3.); a *hangsúlyt változtató többi* („integrált”) *végződés* (-al, -ar, -ate, -ant/-ent, -ous) a *főnevekéhez igazítja* a melléknevek hangsúlyozását (F.4.); végül *sok végződés nem változtat* az alapszó (ige vagy főnév) hangsúlyozásán (F.1.).

2. A legtöbb **határozószót** *melléknévből képezzük a -ly végződéssel*, amely *nem változtat* a szó hangsúlyozásán. A többi határozószót szintén vagy a főnevek, vagy (gyakrabban) az igék mintájára hangsúlyozzuk. Lásd PoE 130–131. o.

F) A végzések hatása

A végzések (szuffixumok) a hangsúlyra (és a magánhangzók szabad/fedett ejtésére) gyakorolt hatásuk szempontjából több csoportba sorolhatók (további példák, kivételek az alábbi és más végzésekre: PoE 118–120., 184–5. o., A-Z 24.4–25.8 stb.):

1. A többnyire sok szóhoz, akár egy szófaj (szinte) minden tagjához vagy jelentős részéhez kapcsolható, ún. *produktív*, „*termékeny*” vagy **gyenge végzések** *nem változtatnak* a szótó hangsúlyozásán és magánhangzóinak szabad/fedett helyzetén. Ilyen az **-able** (comfortable [ˈkɒmf(ə)təbəl], variable [ˈveəriəbəl]), **-age** (fn, percentage [pə'sentɪdʒ], undercarriage [ˈʌndəkæriɪdʒ]), **-dom**, **-ed** (zöngétlen mássalhangzó után [t]; zöngés mássalhangzó és magánhangzó után [d]; [t] és [d] után [ɪd]; de egyes -ed végű mellékneveket [ɪd] ejtéssel különböztetünk meg a megfelelő igealaktól, pl. aged [eɪdʒɪd=idős], blessed [blesɪd], learned [lɜ:nɪd], legged [szám után 'legɪd, máskor legd is]; vö. naked [ˈneɪkɪd], rugged [ˈrʌɡɪd], wicked [ˈwɪkɪd]; néha csak az -edly végződés változik: advisedly [ədˈvaɪzədli], allegedly [əˈledʒɪdli], concernedly [kənˈsɜ:nɪdli], resignedly [rɪˈzænədli], supposedly [səˈpəʊzədli], surprisedly [səˈpraɪzədli]), **-er/-or/-ar**, **-est** [əst/ɪst], **-ful** [fʊl/f(ə)l], **-hood**, **-ing**, **-ish** (mn, vö. 3. pont; Danish [ˈdeɪnɪʃ], Polish [ˈpɔʊlɪʃ]), **-ism**, **-ist**, **-ive** (mn, vö. 6.), **-ize/(-ise** [aɪz], ige, vö. 4.; characterize [ˈkærəktəraɪz]), **-less**, **-like**, **-(l)y**, **-ment**, **-ness**, **-(e)s**, **-ship**, **-some**, **-wise** [waɪz].

2. Az *önhangsúlyos végzések* túlnyomó többsége esetében az eredeti szó főhangsúlyából mellékhangsúly lesz (vö. 7.): pl. **-ade** (arcade [ɑ:'keɪd], lemonade [ˌleməˈneɪd]), **-aire** (questionnaire [ˌkwɛstʃəˈneə]), **-ation** (vö. -ion, 3. pont), **-ee** (referee [ˌrefəˈri:], hangsúlyütközéses kivétel: committee [kəˈmɪti], employee [ɪmˈplɔɪi:/ˌemplɔɪ'i:]), **-een** (thirteen [ˌθɜ:ˈti:n] stb.), **-eer/-ier** (engineer [ˌendʒɪˈnɪə]), **-ese** (mn, Chinese [ˌtʃaɪˈni:z], journalese [ˌdʒɜ:nəˈli:z]), **-escence/-iscence** (a hangsúlyos szótag fedett is, adolescence [ˌædəˈlesns], reminiscence [ˌremɪˈnɪsns], vö. renaissance [rɪˈnæsns]), **-ette** (cigarette [ˌsɪgəˈret]), **-ique** (unique [ˌjuːˈni:k]).

3. A végzések egy része az *előtte levő szótagra viszi* a (fő)hangsúlyt (ami sok esetben a fenti C-E pontokból is következne). Az aláhúzott végzések (majdnem) mindig, mások pedig bizonyos feltételekkel nemcsak hangsúlyossá, hanem *fedett* (2.) ejtésűvé is teszik az előttük levő szótagot (vö. III.A): **-IC(s)** {-ic: mn~ige [igeként hangsúlyozott melléknevet képez], pl. academy [əˈkædəmi], academic(s) [ækəˈdemɪk(s)], de Arabic [ˈæɾəbɪk], choleric [ˈkɒləɾɪk], heretic [ˈherətɪk], lunatic [ˈlu:nətɪk], politic(s) [ˈpɒlɪtɪk(s)]; vö. aerobic [eəˈrɔ:bɪk], algebraic [ˌældʒɪˈbreɪk], basic [ˈbeɪsɪk], strategic [strəˈtɪ:dʒɪk]}, **-ish** (ige/fn, vö. 1.; diminish [dɪˈmɪnɪʃ], establish [ɪˈstæblɪʃ], polish [ige/fn 'pɒlɪʃ]), **-el** (ige/fn, pl. apparel [əˈpærəl], (g)ravel [ˈ(g)rævəl], vö. hazel [ˈheɪzəl], label [ˈleɪbəl], libel [ˈlaɪbəl], navel [ˈneɪvəl]), **-id** (mn~ige, vö. -oid, 4.; insipid [ɪnˈsɪpɪd], rapid [ˈræpɪd], timid [ˈtɪmɪd]), **-it/-et** (ige/fn/mn~ige, deposit [dɪˈpɒzɪt], edit [ˈedɪt], illicit [ɪˈlɪsɪt], tacit [ˈtæsɪt]; comet [ˈkɒmɪt], planet [ˈplænɪt], tablet [ˈtæblɪt]), **-ITY/-ety** (fn, unanimous [juːˈnænɪməs], unanimity [juːˈnænɪməti]; de amenity [əˈmi:nəti]; ha előtte magánhangzó van, az szabad ejtésű, pl. anxiety [æŋˈzaɪəti], deity [ˈdeɪəti/'di:əti], ld. III.A.5.), **-ial/-ual**, **-ian/-ion**, **-icide**, **-ify/-efy** (ige, exemplify [ɪgˈzemplɪfaɪ], nullify [ˈnʌlɪfaɪ], vö. codify [ˈkəʊdɪfaɪ]), **-ious/-eous/-uous**, **-itive**, **-itude**, **-graphy**, **-logy**, **-meter**, **-metry**, **-nomy**, **-uant**, **-ular**, **-ulous**. Akár ide, akár a 4. (vagy az 1.) csoportba sorolható a többnyire véghangsúlyos igékhez kapcsolódó **-ible** is (pl. divisible [dɪˈvɪzəbəl], edible [ˈedɪbəl], fallible [ˈfæləbəl], vö. intelligible [ɪnˈtelɪdʒəbəl]), amely az előtte levő szótagot fedett ejtésűvé teszi, s bár a főhangsúlyt általában nem helyezi át onnan máshova, néha rendhagyó módon a szó elejére viszi (corrigible, eligible, negligible). Az **-ic** végű szavakban akkor is az -ic előtti szótag hangsúlyos, ha az -ic után -s, -al, -ist, -ize

végződés következik; -ly képzős alakjuk pedig akkor is **-ically** [ált. ikli], ha nincs -al végű változatuk (pl. specifically [spə'sɪfɪkli]).

4. Vannak olyan, ún. „*integrált*” végzések, amelyek pusztán a *szótagszám növelése miatt* változtat(hat)ják a hangsúlyt (és ezzel együtt a magánhangzók szabad/fedett helyzetét), az adott szófajra vonatkozó szabályok szerint (C-E pont): pl. **-al** (fn/mn~fn, national ['næʃ(ə)nəl], fundamental [ˌfʌndə'mentl], oriental [ˌɔːrɪ-'en-tl], original [ə-'rɪ-dʒə-nl], penal ['piːnl], radial ['reɪdɪəl]), **-ance/-ence** (fn, vö. -a/-escence, 2.; dependence [dɪ'pendəns], insurance [ɪn'sʊərəns], vö. [p]reference [(p)ref(ə)rəns]), **-ant/-ent** (mn~fn, deodorant [di:'əʊdərənt], prevalent [ˌprevələnt], consistent [kən'sɪstənt], insistent [ɪn'sɪstənt]), **-ar** (mn~fn, familiar [fə'mɪliə], polar ['pəʊlə], spectacular [spek'tækjʊlə]), **-ATE/-ute** (ige/fn/mn, lásd 5.), **-ise** (nem képző, vö. 1., concise [kən'saɪs], promise ['prɒmɪs], devise [dɪ'vaɪz], merchandise ['mɜːtʃəndaɪz], lásd A-Z 30.5), **-oid** (fn/mn~fn, paraboloid [pə'ræbəlɔɪd], paranoid [ˌpærənɔɪd]), **-ous** (mn~fn, vö. -ious/-eous/-u[ɪ]ous, 3.; generous ['dʒenərəs]).

5. Néhány végződés *többféle szófajnál is előfordulhat, eltérően hatva* a hangsúlyra (fent dőlt betűvel jelöltem őket): -ate/-ute, -ish, -ise. Külön figyelmet érdemel az **-ate** (ige: [eɪt], fn/mn~fn: [ət/ɪt]) szabadon választva; néha [eɪt]), amely 2 szótag esetén véghangsúlyos igéket és többnyire elől hangsúlyos fő- és mellékneveket ad, több szótag esetén pedig hátulról a 3. szótagra viszi a hangsúlyt. Pl. senate ['senət], private ['praɪvət], graduate [ige: 'grædʒuət, fn/mn: 'grædʒuət/-dʒ-], *de* debate [fn/ige, dɪ'beɪt], estate [fn, ɪ'steɪt], ornate [mn, ɔː'neɪt], sedate [mn, sɪ'deɪt], vö. relocate [ˌri:ləʊ'keɪt]. Hasonló, bár szabályosabb az **-ute** (ige/fn/mn~ige [(j)u:t], pollute [ige, pə'l(j)u:t], statute [fn, 'stætʃu:t], tribute [fn, 'trɪbjʊ:t], minute [mn: maɪ'nju:t], vö. redistribute [ˌri:dɪ'strɪbjʊ:t]). További példák a fenti és más végzésekre: PoE 118–120., 184–5. o., A-Z 24.4–25.8 stb.

6. Egyes végzések *többféle szerepben* is megjelenhetnek, vagy „*félig szabályosan/rendhagyóan*” viselkedhetnek. Pl. az **-y** (fn/mn[~fn]) gyenge végződés az -ate végű melléknevekhez járulva az **-acy** gyenge végződést adja, más esetekben hátulról a 3. szótagra viszi a hangsúlyt, fedett ejtésűvé is téve e szótagot (pl. adequacy ['ædɪkwəsi], confederacy [kən'fedərəsi], vö. privacy ['praɪvəsi/'praɪvəsi]; *de* bureaucracy [bjʊə'rɒkrəsi], democracy [dɪ'mɒkrəsi], supremacy [s(j)u:'preməsi]); az **-ary/-ery/-ory** kombinációba pedig többféle módon és hatással kerülhet (az -ory többek közt az -ate/-ute végű igék/melléknevek toldaléka), pl. anticipatory [æn'tɪsɪ'peɪtəri|æn'tɪsɪpətɔːri], congratulatory [kən'grætʃu'leɪtəri|kən'grætʃələtɔːri], elementary [ˌelɪ'ment(ə)ri], *de* jellemezően contributory [kən'trɪbjʊtəri|-tɔːri], discriminatory [dɪ'skrɪmɪnətəri|-tɔːri], disciplinary ['dɪsɪplɪnəri|dɪ'səplənəri]). Az **-ive** (mn[~fn]) általában nem befolyásolja a hangsúlyt, de néha hátulról a 3. szótagra viszi, fedett ejtésűvé is téve azt. Pl. alternative [ɔːl'tɜːnətɪv], contemplative [kən'templətɪv], definitive [dɪ'fɪnətɪv], demonstrative [dɪ'mɒnstrətɪv], indicative [ɪn'dɪkətɪv], infinitive [ɪn'fɪnətɪv], interrogative [ɪntə'rɒgətɪv], intuitive [ɪn'tjuːɪtɪv], narrative ['nærətɪv], relative ['relətɪv]. Az **-ean** ejtése ingadozik: vagy önhangsúlyos (vö. III.A.; European [ju(ə)rə'pi(:)ən], Korean [kə'ri(:)ən], Caribbean [kæri'bi:ən/kə'ribiən]), vagy az előtte levő szótag hangsúlyos: C(a)esarean [sɪ'ze(ə)rən], Chilean [tʃɪliən], Mediterranean [ˌmedɪtə'reɪniən].

7. A *hangsúlyt változtató végzések* következtében a korábbi *főhangsúly helyén általában mellékhangsúly* marad (pl. irregular [ɪ'regjələ], irregularity [ɪ'regjələ'reɪtɪ]). Ha azonban így *hangsúlyütközés* következne be, akkor két eset lehetséges (a kiejtésben aláhúzás jelöli a régi főhangsúly helyét): 1. a *mellékhangsúly eggyel balra* jelenik meg, miközben az eredeti főhangsúly harmadlagossá válik (adapt [ə'dæpt], adaptation [ˌædæp'teɪʃn]) vagy a magánhangzót redukálva 0-hangsúly lesz (reform [rɪ'fɔːm], reformation [ˌrefə'meɪʃn]; horizon [hə-'raɪ-zŋ], horizontal [ˌhɒrɪ'zɒntl]; Japan [dʒə'pæn], Japanese [ˌdʒæpə'niːz]); 2. *mellékhangsúly megjelenése nélkül* az eredeti főhangsúly harmadlagossá válik (climate ['klaɪmət], climatic [klaɪ'mætɪk]) vagy 0-hangsúly lesz (atom ['ætəm], atomic [ə'tɒmɪk]). Lásd még PoE 115. o., A-Z 42.6.

G) Funkciószavak (viszonyszók) hangsúlyozása

1. Mintegy 40 angol funkciószónak alapvetően *kétféle kiejtése* van. Többnyire (kb. 95%-ban) ún. „*gyenge*”, *hangsúlytalan alakjukat* használjuk, míg „*erős*” vagy teljes (hangsúlyos) alakjukat csak kivételes esetekben. Közéjük tartoznak a leggyakoribb viszonyszavak – *névelők* (**a** [eɪ/ə], **an** [æn/(ə)n], **the** [ði:/ðə, ðɪ]), *névmások* (pl. **some** [sʌm/səm], **his** [hɪz/(h)ɪz], **her** [hɜː/(h)ə], **your~you're** [jɔː v. juə/jə], **he** [hiː/(h)ɪ], **she** [ʃiː/ʃɪ], **us** [ʌs/əs], **them** [ðem/ð(ə)m]), *mutatószók* (**there** [ðeə/ðə]), *előjárósók* (**at** [æt/ət], **for** [fɔː/f(ə)], **from** [frɒm/frəm], **of** [ɒv/əv], **to** [tuː/tə, tu]), *kötőszók* (**than** [ðæn/ð(ə)n], **and** [ænd/(ə)n(d)], **but** [bʌt/bət], **that** [ðæt/ðət], **or** [ɔː/ə], **as** [æz/əz]) és *segédigék* (pl. **have** [hæv/(h)əv, v], **has** [hæz/(h)əz, z, s], **had** [hæd/(h)əd, d], **can** [kæn/k(ə)n], **could** [kʊd, kəd], **will** [wɪl/(w)(ə)l], **would** [wʊd/(w)(ə)d], **must** [mʌst/məs(t)], **do** [duː/dʊ, d(ə)], **does** [dʌz/d(ə)z], **am** [æm/(ə)m], **are** [ɑː/ə], **was** [wɒz/wəz]) –, melyek majdnem mind egyszótagúak

(kivéve: **because** [br'kɔz/br'kæz]). A gyenge alakokat a magánhangzók valamelyik redukált alakjával ejtjük (ami legtöbbször [ə]), sokszor a szókezdő „h” nélkül. A gyakoribb gyenge alakokat illetően lásd PoE 105–107. o. (példákkal) és A-Z 3.6. (összevont alakokkal).

2. *Általában a gyenge alakokat használjuk* (tag)mondat elején (kivéve a segédigéket) és közepén; az erős alakokat pedig mondat végén (vagy ha külön nyomatékot helyezünk rájuk), kivéve a ragozott (tárgyesetű) névmásokat (pl. them), melyek mondat végén is többnyire gyengék. A segédigék tagadó alakja mindig erős. *Csak erős alakja van* néhány segédigének (did, may, might, need), elöljárósónak (in, off, on, up), kötősónak (though [ðəʊ], when, then [ðen]; vö. than [ð(ə)n], mely szinte mindig gyenge), névmásnak (that, these, those, who [kérdőszóként]) és a „not” szó nem összevont alakjának.

3. Néhány egyedi megjegyzés:

a. A [ðeə] hangalak 3 szónak is megfelelhet: 1) a „there” erős alakjának („ott”; szemben az általában gyengén ejtett there's [ðəz] és there are [ðərə] alakokkal), 2) a „they are” összevont alakjának (they're) és 3) a „their” szónak (melynek gyenge alakját [ðər] jobbra csak az amerikai angolban használják).

b. A that kötőszóként (hogya, aki, ami stb.) mindig gyenge [ðət], mutatószóként, névmásként (az/ez) és „olyan” jelentésben (not that bad) mindig erős [ðæt].

c. A must valószínűséget kifejezve inkább erős [mʌst], „kell” értelemben pedig inkább gyenge [məs(t)] alakjában szerepel.

H) Az összetett szavak és kifejezések hangsúlyozása

1. a. Az összetett szavak közül alapesetben a két névszóból álló összetételek első tagja hangsúlyos (függetlenül attól, hogy a tagokat egybe-, külön- vagy kötőjellel írjuk), ha a két tag közötti kapcsolat tárgyias jellegű, míg a második tag hangsúlyos, ha e kapcsolat alanyi jellegű (ilyenkor az első tagon szokás szerint mellékhangsúly van, ld. B.1.). Pl. 'toy factory (játékot gyártó üzem), 'toy 'soldier (katona, **amely** játék); 'paper container (papírt tároló eszköz), 'paper con'tainer (papírból készült tároló); 'blood donor (vért adó személy), 'blood 'brother (azonos vérből való testvér); 'drinking water (víz, **melyet** iszunk), 'running 'water (víz, **amely** folyik); 'Security Council (a biztonságot szolgáló tanács), 'county 'council (a megyéhez tartozó tanács). A „tárgyas” kapcsolatot az angol „for, of” elöljárósók is kifejezhetik, pl. 'dog food (food for/of dogs). Az alanyi (véghangsúlyos) csoportba tartoznak a helynevek, kivéve az utcaneveket ('Bay Street). Többszörös összetétel is lehetséges, pl. {'orange juice} bottle, {'hot 'water} bottle, silver {'wedding anniversary}, 'strawberry {'ice 'cream}. Sajnos, nem mindig egyértelmű e szabályok alkalmazása, elég sok a kivétel (pl. 'oak tree, 'rainy season, 'upbeat, vö. up'stairs, down'stream), és természetesen a kiemelés végett máshová is kerülhet a hangsúly. Vö. 5., bővebben ld. BEP 12.34–49.

b. Néhány (egybeírt) összetétel hangsúlytalan második tagja rendszerint redukált ejtésűvé is válik (pl. policeman [pə'li:smən], Ireland ['aɪələnd], raspberry ['ræzberi], Lancashire ['læŋkəʃə]. De wonderland ['wʌndələnd], snowman ['snəʊmæn], best man [best 'mæn] (násznagy).

2. Ezzel összhangban többnyire a melléknevet tartalmazó jelzős szerkezetek második tagja hangsúlyos, pl. good idea [gʊd aɪ'dɪə], perfect idyll [pɜ:fɪkt 'ɪdɪl|'aɪdl]. Ide tartoznak a „melléknév + főnév + -ed képző” típusú szerkezetek is, pl. kind-hearted [kaɪnd 'hɑ:tɪd], fair-haired [feə 'heəd], long-legged [lɒŋ 'legɪd], middle-aged [mɪdl 'eɪdʒd] (de 'melon-shaped, vö. 5.; lásd F.1.). Hasonló a helyzet a rövidítéseknel: a betűnként ejtett betűszók utolsó betűje főhangsúlyos (az első pedig mellékhangsúlyos, pl. USA [ju: es 'eɪ], p.m. [pi: 'em]).

3. Az igéből és viszonyszóból álló **összetett igék** (phrasal verbs) hangsúlyozása általában a következő:

a. A nem elváló (inseparable) összetett igéknél (ige + elöljárószó) az ige hangsúlyos, az elöljárószó hangsúlytalan (pl. 'Look at 'him!, I 'live on 'bread; Who do you 'care for? ['keə fɔ:]).

b. A tárgyatlan és azoknál az elváló (separable) összetett igéknél (ige + határozószó), amelyeknél a tárgy névmás (amely mindig elválasztja a két összetevőt), a határozószó főhangsúlyos, míg az ige mellékhangsúlyos (pl. His memory 'lives 'on; 'Take it a'part). Ha viszont az elváló összetett ige tárgya főnév (különösen ha az összetett ige után áll), gyakran arra kerül(het) a főhangsúly, és így a határozószó hangsúlytalanává válik (az ige mellékhangsúlyos marad). (Pl. 'Turn on the 'light; 'Take the 'TV apart v. 'Take the TV a'part). Hasonló a helyzet a háromtagú összetett igéknél (ige + viszonyzó + elöljárószó) – a tárgytól függően itt a középső (viszony)szó kaphatja a főhangsúlyt. Pl. 'Put 'up with it; I 'get 'on with Peter v. I 'get on with 'Peter (de 'get on 'well with...). Ld. <http://www.macmillandictionaries.com/MED-Magazine/October2005/34-Phrasal-Verbs-Pron.htm>. Megjegyzés: A b. ponthoz tartozó összetett igékből alkotott összetett főnevek első tagjukon hangsúlyosak, és egybe- vagy kötőjellel írandók, pl. 'setup, 'sit-in, 'showdown, 'write-off.

4. Az **összetett viszonyzó** (kötőszók) leginkább második tagjukon hangsúlyosak, pl. furthermore [fɜ:ðə'mɔ:], moreover [mɔ:'rəʊvə], thereafter [ðeə'ra:ftə], upon [ə'pɒn], whenever [wen'evə]; de vö. therefore ['ðeəfɔ:], wherefore ['weəfɔ:].

5. A *hangsúlyütközés* elkerülése végett, ha egy *mellékhangsúllyal is rendelkező véghangsúlyos szó* elől *hangsúlyos szó követ*, akkor az előbbiben a legerősebb hangsúly az utolsó mellékhangsúlyos szótagra tevődik át (vagyis hangsúlyeltolódás történik). Pl. *thirteen men/envelopes* [θɜːtiːn 'men/'envələʊps], *home-grown vegetables* [həʊm grəʊn 'vedʒ(ɪ)təblz], *Chinese language* [tʃaɪniːz 'læŋgwɪdʒ], *afternoon tea* [ɑːftənuːn 'tiː], *some kind-hearted women* [səm 'kaɪndhɑːtɪd 'wɪmɪn]. Lásd még A-Z 46.4, PoE 116. o.

III. Betűk és hangok

Az itt következő szabályok mindig a szavakon belül érvényesülnek.

A) A magánhangzóbetűk kiejtése

0. A *magánhangzók hossza relatív*; szó végén ejtjük őket a leghosszabban, zöngés mássalhangzó előtt rövidebbek, zöngétlen mássalhangzó előtt pedig még rövidebbek. Ezért pl. a *leave* [liːv] és a *live* [lɪv] igéket elsősorban nem a magánhangzó hosszúsága, hanem minősége különbözteti meg (az [ɪ] közelebb áll az [ə]-höz). (Egyébként a *live* melléknévként [laɪv] ejtésű; vö. *life* [laɪf], tsz. *lives* [laɪvz].)

1. Láttuk, hogy a *szabad helyzetű magánhangzók fedett ejtését* idézi elő a *hátulról legalább a 3. szótagra eső főhangsúly* (II.0.), kivéve pl. *isolate* ['aɪsələt], *motivate* ['məʊtɪveɪt], *notify* ['nəʊtɪfaɪ], valamint *számos végződés* (II.F.3.); azonban ezzel kapcsolatban további szabályok is vannak. A fedett ejtésűvé tevő szabályok (jelen 1–2. pont) alól *kivételt jelent az „u”*, amely többnyire szabad ejtésű marad. Az alábbi szabályokban a „hangsúly(os)” szó fő- és mellékhangsúlyt is jelenthet.

2. *Szabad helyzetű „u” előtti hangsúlyos szótag egyetlen magánhangzója (általában) fedett ejtésű* (vö. 8. pont) – pl. **-uous/-ulous** végzések esetén is. Pl. *menu* ['menjuː], *module* ['mɒdjuːl|'mɑːdʒul], *schedule* ['ʃedjuːl|'skedʒuːl/-(ʊ)əl], *statue* ['stætʃuː/-tj-], *value* ['væljuː], *venue* ['venjuː]; *deciduous* [dɪ'sɪdʒʊəs/-dʒ-], *ingenuous* [ɪn'dʒenjuəs] (vö. 4.!), *presumptuous* [prɪ'zʌmptʃʊəs], *miraculous* [mɪ'rækjʊləs]. Sok **-ure** végű szó kivétel (vö. B.8), pl. *brochure* ['brɒʃʊə], *closure* ['kləʊʒə], *erasure* [ɪ'reɪʒə], *nature* ['neɪtʃə], *de gesture* [dʒestʃə], *tenure* ['tenj(ʊ)ə]; vö. *architecture* [ɑːkɪtektʃə], *caricature* [kə'rɪkətʃə].

3. A *hangsúlyos i/y fedett ejtésű ([ɪ]), ha (közvetlenül) utána mássalhangzóbetű + i(y)/e + magánhangzóbetű áll* (i/y+CiV/CeV, ahol C = consonant, V = vowel) – pl. **-ial, -ian, -ion, -ious/-eous** végzések esetén (vö. 4., B.8.). Pl. *idiot* ['ɪdɪət], *Syria* ['sɪrɪə], *abolition* [æbə'liʃn], *addition* [ə'dɪʃn], *filial* ['fɪlɪəl], *decision* [dɪ'sɪʒn], *malicious* [mə'liʃəs]. Az **-eous** végződés előtti „i” tehát fedett: *hideous* ['hɪdɪəs], *piteous* ['pɪtɪəs] stb. (*de righteous* ['raɪtʃəs]); vö. *courteous* ['kɜːtɪəs].

4. A *hangsúlyos a/e/o/u szabad ejtésű, ha (közvetlenül) utána mássalhangzóbetű + i/e + magánhangzóbetű áll* (a/e/o/u+CiV/CeV) – pl. **-ial, -ian, -ion, -ious/-eous, -ation(al)** ['eɪʃn(əl)] végzések esetén (vö. 3., II.0., B.8.). Ez a szabály (általában) *felülírja* a fedett ejtés fenti 1–2. szabályát! Pl. *appreciate* [ə'priːʃɪət], *maniac* ['meɪniæk], *senior* ['siːniə]; *accretion* [əkriːʃn], *menial* ['miːniəl], *tedious* ['tiːdɪəs], *ingenious* [ɪn'dʒiːniəs] (vö. 2.!), *gracious* ['greɪʃəs], *advantageous* [ædvən'teɪdʒəs], *courageous* [kə'reɪdʒəs], *erroneous* [ɪ'rəʊniəs], *spacious* ['speɪʃəs], *notion* ['nəʊʃn], *denomination(al)* [dɪ'nɒmɪ'neɪʃn(əl)]. *Kivételek*: (inter)national [(ɪntə)'næʃnəl], *ration(al)* ['ræʃ(ə)n(əl)], *precious* ['preʃəs], *gaseous* ['gæsiəs], *special* ['speʃl], *Italian* [ɪ'tæljən]; *anxious* [æŋkʃəs], *discretion* [dɪ'skrefʃn], *mention* ['menʃn], *millennium* [mɪ'lenɪəm], *nostalgia* [nɒ'stældʒə], *possession* [pə'zeʃn], *procession* [prə'seʃn], *session* ['seʃn], *valiant* ['væliənt] stb.

5. A *magánhangzó(betű)t közvetlenül megelőző, tőle külön ejtett hangsúlyos magánhangzó szabad ejtésű*. Ilyenkor a két magánhangzó között, a hiányzó mássalhangzó helyén hangűr van (hiátus). Ez a szabály is (általában) *felülírja* a fedett ejtés fenti szabályait (1–2.)! Pl. *denial* [dɪ'naɪəl], *Leo* ['liːəʊ], *society* [sə'saɪətɪ], *variety* [və'reɪətɪ]. Vö. *hiatus* [haɪ'eɪtəs], *de react* [rɪ'ækt] (utóbbiakban a második magánhangzó a hangsúlyos). További példák és kivételek a fenti szabályokra: PoE 41–44. o., 12. fejezet; A-Z 24.4.

6. Természetesen ezek a szabályok sem fedik le az összes esetet, mivel a szavak kiejtésében többek között etimológiai („szótörténeti”), morfológiai (alaktani) szempontok is szerepet játszanak. Sok olyan kivétel van, amelyben a *szabad helyzet ellenére fedett ejtésű* a magánhangzó, pl. *done* [dʌn], *gone* [gɒn(!)], *read* [red] (múlt idő), *live* [lɪv] (ige), *shadow* ['ʃædəʊ], *meadow* ['medəʊ] (lásd még A-Z utolsó oldalát). Az *ellenkezőjére* néhány példa: *bind* [baɪnd], *bold* [bəʊld], *both* [bəʊθ], *manger* ['meɪndʒə] (lásd még PoE 182. o.).

7. Azt a kérdést, hogy egy adott szótagban *zárt* [e] *vagy nyílt* [æ] hangot kell-e ejtenünk, többnyire az dönti el, hogy „e” *vagy* „a” betű van-e benne, pl. *bad* [bæd], *bed* [bed]. Pontosabban, az egyetlen „a” betű ejtése csak az any [eni], *many* [meni], *ate* [e(i)t], *Thames* [temz] szavakban [e], és az [æ] hangot mindig „a” betű jelöli (kivéve *plaid* [plæd]).

8. A szabad helyzetű „u” betű szinte mindig [(j)u(:)] ejtésű. A *briteknél az [u(:)] előtti [j] hang kötelezően eltűnik* [r, ʃ, ʒ, tʃ, dʒ] és mássalhangzó+[l] után (pl. parachute [ˈpærəʃu:t], luxurious [lʌgˈzʊəriəs], juice [dʒu:s], July [dʒu:ˈlaɪ]), valamint *választhatóan (újabbán szinte mindig) eltűnik* [s, z, l] után is (super [ˈs(j)u:pə], (t)issue [ˈ(t)ɪʃu:/ˈ(t)ɪʃju:], presume [prɪˈz(j)u:m], pollution [pəˈl(j)u:ʃn]). Az *amerikaiaknál többnyire kötelezően eltűnik, kivéve* [p, b, f, v, k, g, h, m, w] után.

9. Az „o” betűt gyakran [ʌ]-nak ejtjük, ha mellette m, n, v, w áll. Régen ezeket a szavakat o helyett u-val írták, ami a kézírásban összefolyt e négy mássalhangzóval, ezért tértek át az o-s írásmódra. Pl. among [əˈmʌŋ], compass [ˈkʌmpəs], monk [mʌŋk], stomach [ˈstʌmək], ton (=tonna) [tʌn], won(der) [ˈwʌn(də)]; vö. colour [ˈkʌlə], borough [ˈbʌrə|ˈbɜ:(r)ou], thorough [ˈθʌrə|ˈθɜ:(r)ou].

10. Az utolsó szótag *fedettségének megőrzése* érdekében a magánhangzóval kezdődő bizonyos végződések előtt *megkettőzzük a szóvégi mássalhangzót, ha (közvetlenül) előtte egyetlen hangsúlyos magánhangzó áll.* Ez főként a *gyenge végződések* előtt fordul elő (-able, -age, -ed, -er, -est, -ing, -ish, -ism, -ist, -ive, -ize/-ise, lásd II.F.1.), és többnyire az egyszótagú (pl. winner [ˈwɪnə], vö. winer [ˈwaɪnə]; reddish [ˈredɪʃ], tonnage [ˈtʌnɪdʒ]), valamint a véghangsúlyos szavakban, pl. forgettable [fəˈgetəbl̩], regretted [rɪˈgretɪd], (p)referred [(p)rɪˈfɜ:d], de preferable [ˈpref(ə)rəbl̩]; vö. referee [refəˈri:], cigar[-]ette [ˌsɪgəˈret] (az utóbbiak önhangsúlyos végződések). A *britek hangsúlytalan magánhangzó után is megkettőzik a szóvégi „l” (valamint m és g) betűt – de nem mindegyik fenti végződés előtt (traveller [ˈtrævələ], crystallize [ˈkrɪstələɪz], vö. rationalize [ˈræʃnələɪz] stb; programmer [ˈprəʊgræmə], humbugging [ˈhʌmbʌgɪŋ]) –, valamint a handicap, kidnap, worship szavak p-jét.*

A további szabályokra és kivételekre A-Z 25–50. leckéje és PoE 12. fejezete betűnként/hangonként sok példát említ.

B) Mássalhangzók kiejtése

A mássalhangzók ejtését illetően szintén sok szabályt és kivételt találunk A-Z 3–23. leckéjében és PoE 11. fejezetében. Itt csak néhány fontosabb, általánosabb szabályt emelek ki.

1. A [p, t, k] *zöngétlen zárhangokat* szó és (fő- vagy mellék-) *hangsúlyos szótag legelején ún. hehezettel* (betoldott [h] hanggal) ejtjük [p^h, t^h, k^h], amely az őket esetleg követő [l, r, j, w] hanggal együtt jelenik meg, pl. p(r)ay [p^h(r)eɪ], t(r)ip [t^h(r)ɪp], c(l)one [k^h(l)əʊn], support [səp^hɜ:t] stb.

2. *Szó elején az „n” betű előtti p/k/g betűt nem ejtjük ki* (a p-t „s” előtt, a g-t szó végén sem). Pl. pneumonia [nju:ˈmæʊniə], psychology [saɪˈkɒlədʒi], knight [naɪt], knock [nɒk], gnome [nəʊm], gnu [nu:], resign [rɪˈzaɪn].

3. A „h”-t *nem ejtjük ki* szó végén, *mássalhangzó és általában hangsúlytalan magánhangzó előtt* (pl. vehicle [ˈvi:əkəl]), de szó elején és hangsúlyos magánhangzó előtt igen (pl. exhale [eksˈheɪl], exhume [eksˈhju:m/ɪgˈz(j)u:m], vehicular [vəˈhɪkjələ/vɪˈhɪkjələ]), kivéve néhány francia eredetű szót (honest [ˈɒnɪst], honour [ˈɒnə], heir [eə], hour [ˈaʊə]) és az exhaust [ɪgˈzɔ:st], exhibit [ɪgˈzɪbɪt], exhilarate [ɪgˈzɪləreɪt], exhort [ɪgˈzɔ:t] szavakat.

4. Az *ex-* kezdetű szavakban az *x-et* *zöngésen* [gz]-nek ejtjük, ha *közvetlenül utána (fő- vagy mellék-) hangsúlyos magánhangzót ejtünk* (example [ɪgˈzɑ:mpəl], exaggeration [ɪgˌzædʒəˈreɪʃn], exult [ɪgˈzʌlt]; vö. exultation [ˌegzʌlˈteɪʃn]), más esetekben pedig *zöngétlenül* [ks]-nek (exhibition [ˌeksɪˈbɪʃn], export [ɪkˈspɔ:t]). Az x-nek megfelelő két hang a kiejtés szerinti szótagolásnál általában két külön szótagba kerül.

5. A *th* *betűkapcsolat* megfelelője többnyire a *zöngétlen* [θ] hang (pl. through [θru:], breath [breθ], bath [bɑ:θ], faith [feɪθ], nothing [ˈnʌθɪŋ]) vagy annak *zöngés megfelelője*, a [ð] (pl. though [ðəʊ], breathe [bri:ð], bathe [beɪð], further [ˈfɜ:ðə]). Kivétel az asthma [ˈæsmə], valamint a [t]-vel ejtett Anthony, Esther, Thai(land), Thames, Thomas, thyme.

6. A „c” és „g” betűk szabályos kiejtése *magas hangrendű* magánhangzóbetűk (e, i, y) előtt [s] és [dʒ], *mély hangrendű* magánhangzóbetűk (a, o, u) előtt (és szó végén, vö. 7.) pedig [k] és [g]. Pl. cell [sel], cite [saɪt], cyber [ˈsaɪbə], decide [dɪˈsaɪd]; vö. cabbage [ˈkæbɪdʒ], court [kɔ:t], cunning [ˈkʌnɪŋ], továbbá gem [dʒem], gene [dʒi:n], sergeant [ˈsɑ:dʒənt], gin [dʒɪn], stingy [ˈstɪndʒi], vegetarian [ˌvedʒɪˈteəriən]; vö. game [geɪm], goal [gəʊl], gut [gʌt]. Azonban elég *sok kivétel* van (főleg az e/i/y előtti g esetében), pl. sceptic [ˈskeptɪk], soccer [ˈsɒkə], Celtic [ˈkeltɪk|ˈseltɪk], vö. Caesar [ˈsi:zə], továbbá get [get], girl [gɜ:l], give [gɪv], begin [bɪˈgɪn], finger [ˈfɪŋgə], hunger [ˈhʌŋgə], gynaecology [ˌgaɪnəˈkɒlədʒi], vö. gaol [dʒeɪl], margarine [ˌmɑ:dʒəˈri:n] stb.

7. A *szóvégi c/g* [k/g] ejtése *gyenge végződések* előtt nem változik, viszont e/i/y betűvel kezdődő egyéb végződések előtt gyakran [s] és [dʒ], pl. electric [ɪˈlektrɪk], electricity [ɪ(:)(,)lekˈtrɪsɪti]; induction [ɪnˈdʌkʃn], induce [ɪnˈdju:s]; deduction [dɪˈdʌkʃn], deduce [dɪˈdju:s]; továbbá analogous [əˈnæləgəs], analogy [əˈnælədʒi]; magus [ˈmeɪgəs], vö. magi [ˈmeɪdʒaɪ], magic [ˈmædʒɪk]; logo [ˈləʊgəʊ], logic [ˈlɒdʒɪk].

8. Ha [t, d, s, z] hangot jelölő t, d, s, c, x betű után hangsúlytalan i + magánhangzó áll (CiV), akkor az i-t nem ejtjük, a mássalhangzót pedig *palatizáljuk* (lányítjuk): [t, d, s, z] helyett rendre [(t)ʃ, dʒ, (t)ʃ, ʒ]-t ejtünk, pl. accretion [ə'kri:ʃn], digestion [daɪ'dʒestʃən/di-], soldier ['səʊldʒə], pretension [pri'tenʃn], television [ˈtelɪvɪʒn/ˌtelɪ'vɪʒn], ancient ['eɪnʃənt] (vö. glacier ['glæsiə|'gleɪʃər]), obnoxious [əb'nɒksjəs]; *de* bastion ['bæstiən]. Ez a szabály néha olyankor is érvényesül, ha az „i” helyén „e” áll, pl. oceanic [ˌəʊʃɪ'ænik], righteous ['raɪtʃəs]. Ugyanez mondható el a *hasonló helyzetű Cu(C)V* betűkapcsolat tekintetében, de itt az *u-t* *kiejtjük* a *CuV* kombináció esetében (actual ['æktʃuəl], gradual ['grædʒuəl/'grædʒuəl], sensual ['sensʃuəl], visual ['vɪʒuəl], usual(ly) ['ju:ʒ(u)əl(i)], míg a *CuCV* esetében az *u általában néma*: literature ['lɪtrətʃə], measure ['meʒə], censure ['sensʃə]; vö. mature [mə'tʃuə/mə't(j)uə] (itt az u hangsúlyos!). Az e pontban leírt szabály szó elején nem érvényesül, kivéve a sugar ['ʃuɡə], sure [ʃuə] szavakat.

Próbáljuk a tanult szabályok alapján újra kimondani a legelején leírt angol mondatot, szükség esetén szótárban ellenőrizve az ismeretlen ejtésű szavakat. Ha nem vagyunk biztosak a dolgunkban, esetleg megkérdezhetjük egy (művelt) angol ismerősünket! Amint a fentiekből is látható, a helyes angol kiejtés egyfajta művészet, melyre leginkább születni kell, ám sokat lehet fejlődni benne. Remélhetőleg ez az anyag is segített az elsajátításában – gyakoroljuk kitaróan!